

PEDAGÓGUSKÉPZÉS A BEFOGADÓ OKTATÁSÉRT (TE4I) SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK

Bevezetés

Ezzel a szakpolitikai összefoglalóval az a szándékunk, hogy áttekintést adjunk az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulók Oktatásának Fejlesztéséért (a továbbiakban: Ügynökség) Pedagógusképzés a befogadó oktatásért (TE4I) projektjének következtetéseiről és ajánlásairól, illetve, hogy rámutassunk arra, hogy a projekt ajánlásai hogyan tudnak egyéb uniós és nemzetközi szintű szakpolitikai prioritások megvalósulásához is hozzájárulni.

A pedagógusképzés kérdése előkelő helyen szerepel szerte Európában és globálisan is a szakpolitika napirendjén, s egyre inkább felismerik, hogy a tanár szerepe, ennél fogva a képzés is egy mindinkább befogadó oktatási-nevelési rendszer irányába mozdul el. Az Egészségügyi Világszervezet jelentése a fogyatékkal élők helyzetéről (WHO, 2011) a következőket hangsúlyozta: „A többségi iskolában tanító pedagógusok megfelelő képzése döntő fontosságú, ha azt akarjuk, hogy önbizalommal és hozzáértéssel oktassák a sokféle igényű és szükségletű gyermekeket”. Azt is hangsúlyozza a jelentés, hogy az erre irányuló szükséglet a hozzáállásról és értékekről, s nem csupán a tudásról-ismeretről és a készségekről kell, hogy szóljon (222. o.).

TE4I – európai és nemzetközi trendek

Az Ügynökség TE4I projektje összefoglalja a pedagógusképzés és a befogadó nevelés terén európai és nemzetközi szinten a közelmúltban végbement fejleményeket. A *Tanácsi Következtetések az oktatás és képzés szociális dimenziójáról* (2010.) című anyag megjegyzi, hogy az oktatási és képzési rendszereknek szerte Európában biztosítaniuk kell mind a méltányosságot, mind a minőségi követelményeket, s elismeri, hogy az oktatási-nevelési teljesítmény javulása és a mindenki számára szükséges kulcskompetenciák döntő jelentőségűek nem csak a gazdasági növekedés és a versenyképesség, hanem a szegénység mérséklése és a társadalmi befogadás erősítése szempontjából is.

A befogadó oktatást szolgáló pedagógusképzés – azáltal, hogy az összes pedagógust felvértezi arra, hogyan reagáljon a tanulók egyre sokfélebb és sokrétűbb igényeire – rendelkezik azzal a potenciállal, amely hozzájárul az alábbi szakpolitikai kérdések megoldásához:

Hátrányok az oktatásban: A *Tanács 2009. május 12-én elfogadott következtetései az oktatás és képzés terén megvalósuló európai uniós együttműködés stratégiai kereteiről* (2009a) azáltal, hogy elmozdulnak az ET 2020 program 3. célkitűzésének (Az egyenlőség, a szociális kohézió és az aktív állampolgári lét ösztönzése) megvalósítása irányába, kiemelik annak szükségességét, hogy az oktatás területén meglévő hátrányok kérdésének megközelítése, a magas színvonalú kora gyermekkori oktatást-nevelés megvalósítását és célzott támogatását, illetve, a befogadó oktatás-nevelés térhódításának elősegítését kell magában foglalnia. A korai beavatkozás jelentőségét egyre inkább elismerik, mint a számos, makacsul jelen levő, egyik generációt követően a következőt is ugyanúgy sújtó szociális probléma megelőzésének egy lehetséges módját. Az is nyilvánvaló továbbá, hogy a korai beavatkozás a közkiadások hosszú távú megtakarítását teszi lehetővé.

A szegénység problémájának kezelése: A *Tanács Következtetései a szegénység és a szociális kirekesztettség elleni Európai Platformról: A szociális és területi kohézió európai keretei* (2011a) különösképpen nagy erőfeszítéseket követel a nem-hagyományos és a hátrányos helyzetű tanulók számára nyújtott támogatás és lehetőségek terén, s megjegyzi, hogy a fogyatékkal élő emberek az átlagnál nagyobb mértékben vannak kitéve a szegénység és a szociális kirekesztés veszélyeinek.

A lemorzsolódás problémájának kezelése: A lemorzsolódás olyan intézkedések bevezetését igényli, mint például a „második esélyre” vonatkozó oktatás, valamint a családokkal és a helyi közösséggel való szorosabb együttműködés. Szükség van emellett az oktatási-nevelési és a képzési szektor, illetve az egyéb ide kapcsolódó szakmai és szakpolitikai területek közötti szorosabb együttműködésére is, beleértve a korai oktatást-nevelést, a tantervet, a tanárképzést és az egyéni igényekhez szabott támogatást is, különösen a hátrányos helyzetű csoportok esetében.

Az oktatási teljesítmény és a kulcskompetenciák javítása: A Tanács Következtetései az oktatásnak és képzésnek az 'Európa 2020' stratégia megvalósításában játszott szerepéről (2011b) hangsúlyozzák az oktatás és képzés alapvető szerepét az intelligens, fenntartható és befogadó növekedés céljainak elérésében, azáltal, hogy felvértezik az állampolgárokat azokkal a készségekkel és kompetenciákkal, amelyekre az európai gazdaságnak és az európai társadalomnak szüksége van, s amelyek elősegítik a szociális kohéziót és befogadást.

A fogyatékkal élő tanulók által tapasztalt akadályok leküzdése: Számos ország és maga az EU is aláírta és ratifikálta az Egyesült Nemzetek 2006-ban elfogadott *Konvencióját a fogyatékkal élő személyek jogairól* (UNCRPD), valamint az úgynevezett Opcionális Jegyzőkönyvet, s ez kellő alapnak tekinthető a jövőbeli változásokhoz. Ennek a Konvenciónak a 24. Cikkelye külön kiemelve megállapítja, hogy a befogadó nevelés teremti meg a fogyatékkal élő gyermekek számára a legkedvezőbb oktatási-nevelési környezetet, továbbá hozzásegít az akadályok lebontásához és a sztereotípiák megváltoztatásához.

Az UNCRPD kimondja annak szükségességét, hogy minden pedagógusnak olyan képzésben kell részesülnie, amely lehetővé teszi, hogy tanítani tudjon a befogadó osztályban is, és megerősíti, hogy a tanárképzés színvonalát úgy kell javítani, ahogy azt az oktatási miniszterek elmúlt években (2007, 2008, 2009b) hozott állásfoglalásai összefoglalják. A TE4I projekt további segítséget nyújt a mindezen célok megvalósítását szolgáló tevékenységek folytatásához.

Az Ügynökség Pedagógusképzés a befogadó oktatásért (TE4I) projektje¹

Az Ügynökség 2009-ben egy hároméves projektet indított, hogy megvizsgálja, milyen felkészítést kapnak a többségi iskolákban tanító pedagógusok alapképzésük során annak érdekében, hogy „befogadóvá” váljanak. A projektben 25 országból² ötvenöt szakember vett részt, közöttük a pedagógusképzésért és a befogadó nevelésért-oktatásért felelős szakpolitikusok, valamint olyan oktatók, akik általános és gyógypedagógiai karokon is oktatnak. A projektben megfogalmazott ajánlások támaszkodnak a résztvevő országok befogadásra felkészítő pedagógusképzési szakpolitikája és gyakorlata közötti hasonlóságokra, a projekt részeként elkészült szakpolitikai és szakirodalmi áttekintésre, valamint az összesen 14 országlátogatás során az egyes érintett, széles szakmai kört felölölő szereplőktől kapott információra. A projektjelentés mellett az egész projektmunka egyik kulcsfontosságú kimenete a „befogadó tanárok profilja”, amely a hatékony, befogadó pedagógustól elvárt kompetenciákat vázolja fel.

A projekt főbb megállapításai és ajánlásai

A pedagógusképzést szerte Európában tovább kell fejleszteni, ha megfelelő hatékonysággal akarjuk felkészíteni a tanárokat arra, hogy az osztályban a legkülönbélebb, legsokrétűbb tanulók igényeit és szükségleteit is ki tudják elégíteni. A TE4i projekt megállapításai megerősítik az európai szakpolitikai szinten felmerült fő aggályokat, és világosan jelzik a következő lépések szükségességét:

- A korábbinál hatékonyabb felvételi és kiválasztási eljárások fejlesztése a pedagógusképzésben;
- A pedagógusképzési rendszerek javítása, beleértve a pedagógus alapképzést, a bevezetést a pályára, a mentorálást és a folyamatos szakmai fejlesztést is;
- A pedagógus pálya, hivatás megerősítése és a tanárképzésben dolgozó oktatók által végzett munka megfelelő minőségének biztosítása;
- Az iskolavezetés kompetenciáinak fejlesztése.

Mindenekelőtt azonban a TE4i projekt megállapításai egyértelműen felvetik azt az igényt, hogy javítani kell a pedagógus-kompetenciák színvonalát és támogatni kell a szakmai értékeket és hozzáállást. A tanítással és tanulással kapcsolatban négy alapérték került azonosításra a projekt keretében, amelyek a befogadó oktatásban-nevelésben dolgozó tanárok kompetenciáinak alapját képezik:

¹ További információ elérhető a következő web-oldalon: <http://www.european-agency.org/agency-projects/teacher-education-for-inclusion>

² Ausztria, Belgium (mind a flamand, mind a francia nyelvű közösség), Ciprus, a Cseh Köztársaság, Dánia, az Egyesült Királyság (Anglia, Észak-Írország, Skócia, Wales), Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Norvégia, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovénia

A tanulók sokféleségének, sokszínűségének elismerése, értékelése: az egyes tanulók többiekől való különbözőségét erőforrásnak, erénynek kell tekinteni az oktatásban-nevelésben;

Valamennyi tanuló támogatása, segítése: a tanárok magas elvárásokat kell, hogy támasszanak minden tanuló előmenetelével kapcsolatban;

Együttes munka: az együttműködés másokkal és a csapatmunka alapvető megközelítési módnak kell lennie minden tanár számára;

Folyamatos egyéni szakmai fejlődés, fejlesztés: a tanítás egyben tanulási tevékenység is, ezért a tanároknak felelősséggel kell viseltetniük saját egész életen át tartó tanulásuk iránt.

A projekt megállapításaiból számos ajánlás emelkedik ki. Ezek éppen úgy szólnak a képzésben dolgozó szakemberekhez, mint azokhoz a szakpolitikusokhoz, akiknek koherens szakpolitikai kereteket kell teremteniük az olyan szélesebb, rendszerszerű változásokhoz, amelyek hatással vannak a befogadást célzó pedagógusképzésre.

Kiválasztás és megtartás: Fel kell tárnai a tanárjelöltek kiválasztásának és a képzésben történő bennmaradásuk arányának javítását szolgáló hatékony módszereket, párhuzamosan annak vizsgálatával, hogy hogyan lehet növelni az eltérő háttérből érkező, illetve fogyatékkal élő tanárok számát.

A pedagógusképzés hatékonyságának bizonyítékai: Kutatást kell végezni a tanítás és a képzés-szervezés különböző módjainak hatékonyságáról, a képzés tartalmi és pedagógiai aspektusairól annak érdekében, hogy a pedagógusok kompetenciáit a lehető legjobban lehessen fejleszteni a tanulók különböző igényeinek és szükségleteinek kielégítése érdekében.

A pedagógusképzésben dolgozók szakmai hozzáértése: A pedagógusképzést mint „hivatást” tovább kell fejleszteni a kiválasztás, a szakmába történő bevezetés és a folyamatos szakmai fejlődés javítása által. Emelni kell a pedagógusképző intézményekben dolgozó tanárok és az ezen a területen tevékenykedő intézményi szakszemélyzet presztízsét megfelelő szakértelemmel és kvalifikációkkal rendelkező jelöltek kinevezésével. További munka szükséges egy formális beiktatási, bevezetési folyamat kialakításához, és ahhoz, hogyan őrizzük meg a főiskolai szakszemélyzet korszerű tantermi tapasztalatát.

Együttműködés az intézmények és a felsőfokú oktatási intézmények között: A tanári alapképzési kurzusok alapvető elemeként a tanítási gyakorlatot a pontosan elsajátított elméleti ismereteknek kell alátámasztaniuk, biztosítva ezáltal, hogy a gyakorlat ne kizárólag az egyszerűbben megfigyelhető és mérhető készségekre összpontosítson. A nevelési-oktatási intézményeknek és a pedagógusképző intézményeknek ezért együtt kell dolgozniuk, hogy megfelelő modelleket és megfelelő hospitációs helyszínt tudjanak nyújtani a gyakorló iskolákban.

Szélesebb értelemben vett, rendszerszerű reform: A tanárképzés nem képes működni más folyamatoktól elzárva. A változást segítő „teljes körű rendszerbeli reform” odaadást, elkötelezettséget és erős vezetést kíván minden szektorban úgy az egyes szakpolitikusoktól, mint az oktatásban résztvevő valamennyi szereplőtől. A további munkának a szektorokon átívelő szakpolitika és a sokszereplős gyakorlat fejlesztésére kell összpontosítania minden szinten, hogy a befogadó nevelést – mint egy befogadóbb társadalom kulcsterületét – minél inkább elősegítse.

A befogadásra és a sokféleségre vonatkozó világos, egyértelmű nyelvhasználat: A kategóriákba sorolás és a címkézés felerősíti az összehasonlítást, hierarchiákat épít és korlátozni tudja az elvárásokat, ennek következtében a tanulást is. A szakpolitikai reformnak minden pedagógust és minden kulcshelyzetben levő szakembert segítenie kell, hogy az eltérő terminológiával összefüggő és ebből az eltérő terminológiából következő alapelvek világos megértését elősegítse.

A további szakpolitikai fejlesztés területei

A befogadást előtérbe helyező tanárképzés fejlődése nyilvánvaló egész Európában. Továbbra is megmarad azonban néhány olyan alapvető fontosságú szakpolitikai kérdés, amelyek további vizsgálatot igényelnek, ha – a tanári alapképzésen keresztül – minden pedagógust fel akarunk készíteni arra, hogy kezelni tudják tanulóik eltérő, sokrétű igényeit és szükségleteit a befogadó osztálytermi környezetben. Ha végiggondoljuk az európai szintű szakpolitikai prioritásokat, beleértve a TE4i projekt megállapításait is, akkor a további munka előnyei vitathatatlanok. Az alábbi négy olyan területet tudjuk azonosítani, amelyek különleges figyelmet érdemelnek a jövőbeli munkában és szakpolitikai fejlesztésben:

A pedagógus alapképzési kurzusok az összevont modell megközelítését követik: A befogadás és a sokféleség, sokrétűség kérdése a pedagógus alapképző programokon belül minden tanár számára a tartalom integráns részei – függetlenül attól a korosztálytól és tantárgytól, amelyet tanítani szándékoznak.

A sokféleség, sokrétűség témakörét érintő szakpolitikai fejlesztés folyamatos lehetőségei valamennyi pedagógus és iskolavezető számára rendelkezésre állnak: Azzal, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak a pedagógus alapképzésben és a vonatkozó tapasztalat széles tárházát tudják felhasználni, a tanároknak karrierjük során képesnek kell lenniük ezeket a speciális területeket nagyobb mélységükben megismerni és nyomon követni.

A sokféleség, sokrétűség témakörére vonatkozó szakmai fejlesztési lehetőségek valamennyi tanárképző tanár számára rendelkezésre állnak: Egyre nagyobb mértékben jelentkezik az igény olyan tanárképző oktatók iránt, akik rendelkeznek a befogadó oktatási környezetre vonatkozó tudással, ismerettel és tapasztalattal. Elérhetővé kell tenni minden tanárképző számára a kutatási és fejlesztési lehetőségeket, hogy ezzel is ösztönözzük az egyes egyetemi-főiskolai fakultások közötti együttműködést, és hozzá tudjunk járulni a sokféleség, sokrétűség „teljes intézményi” megközelítésének kialakulásához.

Szükség van a tanárok felvételére és megtartására vonatkozó adatgyűjtésre, különösen a kisebbségi csoportokból érkező tanárok megfelelő képviseletére vonatkozó adatokra: Az ilyen adatokat elemezni szükséges és a szakpolitikai döntések megfelelő előkészítésére kell felhasználni, azzal a szándékkal, hogy biztosítani lehessen, hogy a tanári munkaerő struktúrája jól reprezentálhassa a teljes népességet.

Záró megjegyzések

Az egyre szélesebb körben elterjedő befogadó oktatás előnyei – olyan egyéb prioritásokhoz kapcsolódva, mint a társadalmi igazságosság és a közösségi kohézió, hosszú távú folyamatok és a korai gyermekkori nevelésbe történő befektetés, valamint egy egyre fokozottabb mértékben befogadóvá váló oktatási rendszer – minden valószínűség szerint az erőforrások lehető leghatékonyabb kihasználását is képviseli.

Egy méltányosabb oktatási rendszer jövőképe olyan pedagógusok részvételét igényli és feltételezi, akik fel vannak vértvezve a sokféle, sokrétű igények és szükségletek kielégítéséhez szükséges kompetenciákkal. Reméljük, hogy ez az ügynökségi projekt fel tud mutatni néhány gondolatot és inspirációt tud adni annak az útnak a folytatásához, amely biztosítja a minőségi oktatást és nevelést valamennyi tanuló számára.

Referenciák

Az Európai Unió Tanácsa (2007) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on improving the quality of teacher education* (Official Journal C300, 12.12.2007)

Az Európai Unió Tanácsa (2008) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 21 November 2008 on preparing young people for the 21st century: an agenda for European cooperation on schools* (OJ 2008/C 319/08)

Az Európai Unió Tanácsa (2009a) *Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training* („ET 2020”) (2009/C 119/02)

Az Európai Unió Tanácsa (2009b) *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 26 November 2009 on the professional development of teachers and school leaders* (OJ 2009/C 000/09)

Az Európai Unió Tanácsa (2010) *Council conclusions on the social dimension of education and training. 3013th Education, Youth and Culture meeting*, Brüsszel, 2010. május 11.

Az Európai Unió Tanácsa (2011a) *Council Conclusions on the European Platform against Poverty and Social Exclusion: A European framework for social and territorial cohesion. 3073th Employment, social policy, health and consumer affairs Council meeting*, Brüsszel, 2011. május 7.

Az Európai Unió Tanácsa (2011b) *Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the „Europe 2020” strategy* (2011/C 70/01)

Egyesült Nemzetek (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, New York: United Nations. Elektronikus forrás elérhető online: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

Egészségügyi Világszervezet (WHO) (2011) *World Report on Disability*. Genf, Svájc, WHO

© European Agency for Development in Special Needs Education 2011

E dokumentum elkészítését az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága támogatta:
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm